

19 ЦДІАК України. - Ф.206, оп.1, спр.1473. - Арк.1 зв.

20 Там само. - Арк.4.

21 Дубровський В. Селянські втечі на Лівобережній Україні наприкінці XVIII ст. (1782-1791 рр.) // Чернігів і Північне Лівобережжя. Огляди, розвідки, матеріали. (Збірник історико-філологічного відділу ВУАН №95). - К.: ДВУ, 1928. - С.367 - 401; Бойко А. Утечі селян старої Гетьманщини на Південь України наприкінці XVIII століття // Сіверянський літопис. - 1999. - №6. - С.131 - 133, тощо.

22 Дубровський В. Селянські втечі. - С.399; цікаво, що сам Дубровський зазначає: "Щодо зростання втечі, то на підставі відомостей, здається, можна тільки довести, що вона збільшується в 1787 - 1788 рр., цебто в перші роки другої Турецької війни, трохи падаючи в наступні роки" (С.401). Отже, Дубровський не визначає голод як основну причину селянських втеч цього часу.

23 ЦДІАК України. - Ф.206, оп.1, спр.1923. - Арк.2, арк.7 і зв. - Угода.

СВІТОВИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ РИНКУ ОСВІТЯНСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Входження української освіти в європейський освітнянський простір, а також світові тенденції розвитку освіти зумовлюють необхідність істотних змін у системі освіти та суттєвого її оновлення. Кожна країна світу сьогодні має власний багатий досвід розбудови системи освіти. Аналітичне вивчення цього досвіду сприятиме збагаченню вітчизняної системи освіти, допоможе у вирішенні цілої низки проблем, які сьогодні постали перед формуванням ринку освітнянських послуг в Україні.

Одним з головних елементів механізму формування ринку освітнянських послуг є порядок та умови утворення її фінансової бази. Йдеться про визначення джерел фінансування, накопичення грошових ресурсів, напрямів використання.

Слід зазначити, що в США та європейських країнах існують дві базові системи фінансування ринку освітнянських послуг: з одного боку, фінансування забезпечує держава, а з іншого - забезпечення освіти фінансовими ресурсами може відбуватися не тільки з державного бюджету.

Аналіз досліджень і публікацій та невирішені частини проблеми. Серед вагомих досліджень зарубіжних вчених з питань фінансування освіти можна назвати праці Г.Беккера, Ч.Бексона, А.Вагнера, Дж.Вейзе, Є.Деннісова, П.Друкера, К.Ерроу, Дж.Кейнса, П.Самуельсона, Т.Шульца, В.Афанас'єва, В.Басова, С.Белякова, В.Єрошина, В.Жаміна, Е.Жильцова, С.Костяняна, С.Струмиліна, Д.Чупрунова.

Питанням теорії та практики фінансового забезпечення освіти, науки та соціальної сфери приділяли увагу українські економісти: С.Буковинський, О.Василик, Д.Верб, В.Гейєць, В.Куценко, Е.Лібанова, І.Лук'яненко, І.Лютий, Н.Новіков, Т.Оболенська, К.Павлюк, Д.Полозенко, Г.П'ятаченко, П.Саблук, В.Федосов, О.Чубукова, І.Чугунов.

Завданням нашої статті є вивчення джерел фінансування освіти в інших країнах світу, визначення переваг і недоліків та виявлення їх впливу на формування ринку освітнянських послуг в Україні.

Виклад основного матеріалу. У Швеції усі навчальні заклади, що належать до системи суспільної освіти, повністю або частково фінансуються із державного та місцевого бюджетів, навчання у них безплатне [1, с.38]. Учні гімназій, вищих навчальних закладів або дорослі люди без середньої освіти, які повернулися до школи, отримують необхідну фінансову підтримку у тій чи іншій формі. Таку допомогу отримують тільки ті, хто її потребує. Характерною рисою саме шведської системи фінансової допомоги вищій освіті є те, що економічне становище батьків або одного з них жодним чином не враховується при визначенні розмірів фінансової допомоги студенту.

Сума фінансової допомоги, що надається студентіві, складається з двох частин: безоплатної, безповоротної допомоги, що становить приблизно 30% від загальної суми, та позики, яка становить близько 70% від загальної суми.

Переваги даної фінансової допомоги: використання досвіду Швеції в Україні могло б дати позитивні результати для освітянської галузі, розширило б можливості отримання вищої освіти, її доступність для широких верств населення.

Недоліків у цій допомозі практично немає, але існують деякі обмеження щодо строків її надання:

- по-перше, особа має право на таку допомогу до досягнення нею 46-річного віку;
- по-друге, фінансова допомога, як правило, надається протягом терміну, що не перевищує 6 років;
- по-третє, щоб мати змогу безперервно отримувати фінансову допомогу, студент повинен успішно вчитися з усіх предметів.

У США сформувалася високорозвинута система освітянських послуг, що складається з кількох ланок. Вона включає вищу і середню школу, державні професійні навчальні заклади, навчальні заклади приватних компаній, підготовку кадрів на робочих місцях. Тільки на формальну освіту (вищу і середню) витрачається більше 7% ВВП країни, тут зайнято в сукупності не менше 6 млн. чол.

Загальні асигнування на вищу і середню спеціальну освіту в США становили в 2000 р. 257,8 млрд. дол. (159,7 млрд. витраталося в державному секторі і 98,1 млрд. дол. у приватному).

Підготовка кадрів у приватних компаніях є важливим елементом американської системи освіти. За оцінками, витрати на ці цілі перевищують 100 млрд. дол., програми у сфері підготовки кадрів мають 2/3 найбільших американських компаній. Основні напрями освіти в компаніях - адаптація до нових технологій, сучасних форм організації праці, ліквідація "функціональної неписьменності".

Найбільша неприємність полягає в тому, що навчання в США здебільшого платне. Але США відрізняються від інших країн поширеними видами федеральної фінансової допомоги студентам чи тим, хто вносить плату за отримання вищої освіти. Окрім федеральної допомоги, фінансова допомога надається і місцевими органами влади. Федеральні програми допомоги студентам є найбільшим джерелом допомоги студентам у США. За даними Департаменту з освіти США, вони забезпечують понад 60 млрд. дол. на рік фінансової допомоги студентам у вигляді грантів, позик та іншої допомоги [5].

Переваги американської освіти в тому, що в Україні можна було б застосувати деякі елементи американських програм на освітянські послуги, взявши за критерії визначення розміру рівня доходу претендента чи його сім'ї та успішність навчання. Гранти і знижки в оплаті повинні застосовуватись для заохочення найздібніших студентів.

Недоліки - вища освіта в США платна, плата за навчання досить висока, тому багато студентів поєднують навчання з роботою, що досить часто впливає на успішність. Вартість одного навчального року не є сталою і залежить від штату, рівня і престижності ВНЗ, його приналежності до державного чи приватного сектора.

З метою подолання зазначених недоліків законом США про освіту (1938) передбачено фінансову допомогу студентам; крім того, діє система підтримки кращих студентів (позики, стипендії, гранти, різноманітні податкові пільги, навчальні податкові кредити та інша фінансова допомога) [3].

Канада. За 2004 фін. р. на долю провінцій і територій - тобто регіонального рівня влади - доводилося близько 58% всіх витрат на освіту. Місцеві ж органи влади забезпечували 16% витрат. Прямі витрати федерального уряду на потреби освіти становили лише 8,2% від загальної суми витрат на ці цілі. З приватних джерел - тобто самим населенням, різними недержавними організаціями, фірмами-спонсорами і т.д. - у середньому покривалося приблизно 17,5% всіх витрат на освіту.

Більше всього засобів - 60% усіх асигнувань - витрачається на середні школи. На стадію післяшкільної освіти, яка включає навчання в коледжах, університетах та професійно-технічних навчальних закладах, у сукупності відводиться близько 40% усіх витрат на освіту. Половину з цих асигнувань отримують університети на свої капітальні і поточні витрати, включаючи виплату стипендій і надання пільгових студентських позик. На навчання в коледжах припадає 8,6% усіх витрат на освіту, на навчання в державних професійно-технічних школах, на державних і приватних курсах підвищення кваліфікації, в школах мистецтв і т.п. - 10,2%. При цьому, якщо у фінансуванні шкільної освіти федеральна влада майже не бере участі, то її організаційний та фінансовий внесок у розвиток вищої і професійно-технічної освіти вельми значний.

Хоча частка приватних джерел у фінансуванні вузів зросла з 19 % у кінці 1980-х років до 29 % у кінці 1990-х, процес комерціалізації вищої освіти не зайшов у Канаді так само далеко, як в США. За даними 2004 фін. р., асигнування з бюджетних і позабюджетних фондів трьох рівнів влади забезпечували в сумі приблизно 71 % доходів канадських вузів. На оплату навчання студентами припало, відповідно, близько 20 %, а з інших джерел, - у числі яких спонсорські внески корпорацій та окремих приватних осіб, - надійшло менше 9 % коштів [8].

У Канаді діють федеральні програми підтримки вищої освіти. З 1964 р. працює Програма пільгових гарантованих позик (Canada Students Loans).

У 1998 р. федеральний уряд заснував Канадський фонд нового тисячоліття (Canada Millenium Fund), кошти якого повинні були використовуватися головним чином для виплати стипендій як заохочення кращих студентів базового рівня навчання.

У 2000 р. Оттаві все ж таки вдалося добитися згоди більшості провінцій надавати навчальні гранти. Для різних категорій тих, що мають потребу, встановлені і різні за величиною гранти. Студенти-інваліди можуть отримати фінансову допомогу в розмірі до 5000 дол. на рік. Малозабезпеченим молодим людям, що поєднують навчання з роботою, виплачують до 1200 дол., тим, що вчаться і мають на утриманні утриманців, - до 3120 дол. Жінкам, що працюють над дисертаціями для отримання вченого ступеня, може бути наданий грант у розмірі до 3000 дол. на рік протягом терміну, що не перевищує три роки [6]. В цілому пряму допомогу від федерального уряду із засобів Канадського фонду нового тисячоліття отримують близько 30 тис. студентів та аспірантів, тобто менше 4% загального числа учнів в університетах.

Переваги. Країна "кленового листа" належить до числа держав, дипломи яких високо цінуються на міжнародному освітянському ринку. Це не дивно: Канада витрачає на розвиток системи освіти більше коштів, ніж інші розвинені країни (6,6% від ВВП проти середнього показника 6,1%). Про ступінь розвитку освітянської інфраструктури говорить хоча б той факт, що всі державні школи, університети й коледжі Канади підключені через супутник КАНТАТ до мережі Інтернет [9].

Система вищої освіти у Великобританії складається з університетів і коледжів, які утримуються за рахунок фінансування від промисловості та з прямих урядових джерел. Законом "Про вищу освіту" головну роль у забезпеченні вищої освіти відведено Раді фінансування вищої освіти, що дає відповідні рекомендації Державному секретареві з освіти Великобританії, а також розподіляє державні кошти на фінансування університетів і коледжів. Фактично взято курс на колегіальний принцип асигнування освітянських закладів.

Кошти, що надаються міністерством освіти цієї країни, складаються з асигнувань через Раду фінансування вищої освіти (37%) і локальні (місцеві) відділи освіти (26%). Комітет з науки і технології здійснює фінансування вищої освіти через Наукову дослідницьку раду (близько 5%). Іншими його джерелами є фінансування дослідної роботи (6%), внески благодійних організацій (3%), оренда і сфера обслуговування (6%), різні прибутки (13%). Отже, безпосередньо

державний бюджет системи освіти дорівнює 63% [4].

Освіта у ВНЗ цієї країни платна. Університети і коледжі, що функціонують економічно самостійно, регулюють вибір спеціальностей для навчання залежно від попиту та інтересів вступників. Однак для підтримки деяких спеціальностей (переважно інженерних) держава практикує надання вступникам одноразової допомоги. Місцеві відділи освіти при меріях надають своїм студентам безпроцентні освітянські позики за умови їх повернення після завершення навчання та працевлаштування або під час навчання. Таку систему позик запроваджено міністерством освіти у вересні 1990 р., і вона визначається матеріальними можливостями студентів та їхніх батьків. Розмір позики залежить від того, живуть студенти з батьками чи навчаються живучи поза домом. Під кінець навчання величина цієї позики зменшується. Умови освітянської позики та правила її повернення публікуються у довідниках Служби вступу до університетів, а також у щорічних буклетах для вступників до кожного університету.

Різні наукові, благодійні, місцеві та міжнародні організації, окремі університети надають допомогу або винагороду особливо талановитим студентам за високі успіхи у навчанні. Нормативних документів щодо одержання освітянської позички або допомоги у Великобританії не існує.

На відміну від США, де стипендіальні програми дуже поширені, у Великій Британії вибір стипендій трохи вузьчий. Гранти та стипендії надаються як самими навчальними закладами, так і фондами, великими корпораціями.

Є й державні стипендії. Уряд Великобританії виділяє до 800 грантів у рік, кожний з яких покриває дві третини загальної вартості навчання (ORS Award Scheme) [9].

Переваги. Британська система освіти високо цінується у світі завдяки великій увазі з боку уряду та промисловості, умілій організації навчання і збереженню найкращих традицій [7, с.114]. Усі університети Великобританії мають високий рівень автономії у визначенні курсів, програм і методів навчання, тому саме система британської освіти дозволяє випускникам отримувати найсучасніші і найпотрібніші на сьогоднішньому ринку знання і навички, тому їх із задоволенням беруть на роботу провідні компанії.

Німеччина. Переважна більшість ВНЗ у Німеччині державні, але останнім часом почали з'являтися й приватні. Навчання в них платне. Активно розвивається система бізнес-освіти.

26 січня 2005 року Федеральний конституційний суд Німеччини оголосив положення Рамкового закону про ВНЗ щодо безкоштовного навчання неприпустимим та дозволив Федеральним землям самим приймати рішення щодо встановлення плати за навчання.

У Німеччині до цього часу використовують традиційні системи постатейного бюджетування. Складні, заплутані та незрозумілі схеми постатейного бюджету дуже детальні й розділені на глави, групи статей і статті. Як правило, перерахування грошей із одного бюджетного року (який збігається з календарним) у наступний неможливе.

Невикористані фонди мають бути повернені міністерству, й інститутський бюджет на наступний рік буде відповідним чином зменшений. Як результат цього, ВНЗ часто витрачають невикористані гроші на будь-що, аби уникнути скорочення бюджету. Це явище отримало назву грудневої лихоманки.

У деяких університетах як експеримент запроваджена "Globalhaushalte" (паушальний бюджет, тобто без диференціювання складових статей) - нова схема фінансування, яка надає ВНЗ деяку фінансову автономію у поєднанні з жорстким контролем віддачі.

Загальна сума коштів, виділених на підтримку студентів, згідно з ВаfoG зросла з 1,07 млрд. німецьких марок у 1972 р. до майже 2 млрд. у 1980 р., після чого коливалася в межах 1,8-2 млрд. у 1981-1990 рр. Через об'єднання Німеччини значна кількість студентів у "нових" землях одержала право скористатися матеріальною

допомогою. У зв'язку з цим у 1991 р. загальна сума зросла майже до 3 млрд. німецьких марок. З того часу обсяг коштів, які виділяються на BafoG, поступово зменшувався, у 1997 р. він досяг суми у 1,4 млрд. марок. У 1972 р. згідно з BafoG була надана допомога 270 000 студентам, що становить 44,6 % від їх загальної кількості (606 000). У 1980 р. частка студентів, які скористалися матеріальною допомогою, становила 34,9 % (341 000 із 976 000), у 1990 р. - 19,5 %, а в 1998 р. - тільки 12,6 %.

Ця тенденція пояснюється у першу чергу зростанням доходів жителів "старих" земель, що не було враховано державою (особливо у 1995-1998 рр.).

У результаті утворилося порочне коло, яке частково визначило сучасний стан німецької вищої освіти. У зв'язку зі зменшенням кількості студентів, які мають право на одержання матеріальної допомоги, значна кількість вимушена була піти працювати. У 1997 р. було встановлено новий рекорд: 66 % студентів "старих" земель і 56 % студентів "нових" вимушені були працювати, щоб оплачувати своє навчання. Через те, що більшість студентів вимушена підробляти, зростає середня тривалість навчання. У 1998-1999 рр. 10,8 % студентів навчалися більше як 7,5 року (Німецька система вищої освіти не передбачає можливість навчання без відриву від виробництва. У результаті студенти, зареєстровані на навчання очної форми, навчаються заочно. Цей факт свідчить про те, що офіційна статистика кількості студентів не може бути основною для вироблення політики у галузі вищої освіти) [2].

Недоліком, а точніше сказати, проблемою німецької вищої школи, що негативно впливає на конкурентоспроможність випускників, є велика тривалість навчання. В університетах реальний термін становить у середньому 13 семестрів, у спеціалізованих вузах - 9, тоді як їх програми розраховані на 9 і 8 семестрів відповідно. Причини більшої тривалості навчання криються як в особливостях організації навчального процесу, так і в соціальному становищі студентів. Основою організації навчального процесу є принцип академічної свободи, що припускає відсутність строго регламентованих термінів складання іспитів. Враховуючи, що велика частина німецьких студентів вимушена працювати під час навчання, вони активно користуються цим принципом. А якщо до цього додати роки, які багато абітурієнтів витрачають на очікування своєї черги, то не дивно, що молоді люди закінчують його в 27-28 років. До цього віку їх ровесники в інших країнах ЄС уже встигають отримати ступінь доктора.

Відсів студентів, зміна профілю навчання і тривалі терміни істотно збільшують витрати держави на підготовку фахівців з вищою освітою: вона обходиться німецькій державі в 107,1 тис. дол. (1999 р.).

З цих причин актуальною для країни стає проблема інтенсифікації навчання і поліпшення його умов. Для її вирішення використовуються як фінансові важелі, так і педагогічні підходи. Останніми роками була обмежена тривалість надання студентам матеріальної підтримки. Вони можуть отримувати її лише протягом терміну, на який розрахована програма підготовки, тобто 8-10 семестрів, залежно від спеціальності. Згідно з Федеральним законом про сприяння в здобуванні освіти студентам може бути надана матеріальна допомога (її розмір залежить від того, чи проживає студент з батьками або самостійно), половина цієї суми виділяється у вигляді безпроцентної позики. Молодий фахівець починає погашати позику через 5 років після закінчення вузу і виплачувати її частинами протягом наступних 20 років [Bundesausbildungsförderungsgesetz vom 1.04.2001]. Підсумовуючи досвід зарубіжних країн у частині розвитку системи освіти, можна виділити такі моменти, на які необхідно звернути увагу при формуванні ринку освітянських послуг в Україні та її регіонах.

Існують різні види фінансування системи освіти: державна (бюджетна) та позабюджетна. Кожна з них має свої переваги та недоліки.

Нині ми належимо до країн зі змішаною, з погляду джерел фінансування, системою вищої освіти. Світова практика свідчить, що це найпродуктивніша

система, якщо дотримуватись єдиних освітянських вимог під контролем держави. Зрозуміло, що державна складова такої системи має переважати, а підготовка фахівців за кошти держави - бути головним інструментом регулювання в системі "вища освіта - ринок праці".

Зважаючи на вищесказане, ми вважаємо, що застосування державою методів економічного регулювання потоків бюджетного фінансування вищої освіти (персоніфіковане фінансування, субсидування на поворотній основі, надання грантів, позик і кредитування) дозволяє ринковими засобами переключити діяльність вищих навчальних закладів із задоволення, насамперед, власних інтересів на задоволення інтересів замовників освітянських послуг - особи, держави та роботодавців. А для стабільного фінансового забезпечення закладів освіти України поряд із бюджетним асигнуванням слід активніше залучати кошти інших джерел фінансування.

Джерела та література:

1. Верба Д. Система освіти в Швеції // Україна: аспекти праці. Науково-економічний та суспільно-політичний журнал. - 2002. - № 1. - С. 38.
2. Клаус Хюфнер Управління фінансування вищої освіти в Німеччині // Вища школа. - 2005. - № 6. - С. 97-117.
3. Кремень В.Г. Вища освіта України і Болонський процес. К., 2004. - 384 с.
4. В.Новиков, П.Левін. Фінансово-кредитні аспекти розвитку професійної освіти на постболонському просторі // Економіка України. - 2006. - № 9. - С. 64 - 73.
5. Federal Student Aid / www.ed.gov/studentaid
6. Finances of the Nation 2003, p. 10:22
7. Human development report 2001. New York, Oxford University Press,2001. - 264р., с.114.
8. Statistical Abstract of the United States 2002, p. 165. Wash., 2003.
9. www.osvita.org.ua

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЩОДО ПАМ'ЯТОК КУЛЬТОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ У 1960 -х РОКАХ В УКРАЇНІ

Українська церковна архітектура має тисячолітні мистецькі традиції. Ряд видатних споруд церковної архітектури стоїть на рівні найвидатніших досягнень світового мистецтва. Це зумовлює важливість дослідження проблем збереження церковної спадщини як складової частини культури минулого.

Мета дослідження полягає в тому, щоб виявити особливості державної політики щодо культових пам'яток у 60-70-х рр. ХХ ст. через призму висвітлення напрямків діяльності органів державної влади.

На сьогодні кількість праць, присвячених проблемі, яка досліджується, порівняно незначна. Це пов'язано з тим, що в радянській історичній науці панувала концепція, що визначала церкву й релігію як вороже явище. Досліджувана проблема розглядалася в контексті культурної політики, а все, що робилось у країні комуністичною партією і державою у цій сфері, зображувалося як зразок досконалості демократії [8,12,13,36].

Із проголошенням незалежності України вітчизняна історіографія цілком відмовилася від ідеологічних установок і з нових позицій підійшла до оцінки післявоєнного періоду. Поряд із плідним розробленням питань державно-церковних відносин багато аспектів практичної діяльності радянської держави щодо культових